

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 27. marca 1861.

Vojska zoper kerte!

Gotovo je, da se bo kmali spet začejalo preganjanje kertov, češ, da kert nam je škodljiva žival. Al pač lahko rečemo, da gospodarji, kateri kerta preganjajo, sami ne vejo, kaj delajo. Škoda, da se je že toliko pisalo, toliko učilo, kako dobrotljiva nam je ta živalica; škoda, da se je že tako na drobno popisovala kertova natora in dokazalo, da se kert nobene koreninice ne dotakne, ker nima želodca zato! Al kaj pomaga, če gospodarji vsi ne beró „Novice“ in drugih podučnih bukev. Če kak podučen gospodar svojim sosedom tudi kaj takega pové, se smeja ter pravijo: „to gospôda le v bukvah piše, pa ni res“, in vse vraže ostanejo pri starem. Pa tudi pametnim gospodarjem, ki bi imeli dober izgled svojim sosedom biti in ki sicer radi po novih skušnjah popravljajo svoje kmetije, ni dosti mar za take majhne reči. Tudi kmetijske družbe, ki so sicer že dosti dobrega storile za kmetijstvo, niso še toliko, kakor bi treba bilo, se potegnile za nedolžnega kerta.

Pomislimo le, koliko dnarja se leto in dan potrosi za kertarje, da jih lové, — pomislimo, koliko milijonov in milijonov červov, ki so jih kebrí zaplodili, in koliko bramorjev se v škodo polju in senožetím pri življenji ohrani, ker kerte lovimo, ki ta škodljivi merčes jejo in pokončujejo — in spoznali bi, da bi postave treba bilo, ki bi prepovedovala kerte loviti. Dr. Gloger pravi: „Kerte pokončavati se pravi skrbeti za pomnoženje škodljivih červov in mergolincov; zato ni nič bolj neumnega in bolj napčnega ne more kmetovavec storiti, kakor je to, da še ljudi plača, ki mu najboljšega dobrotnika s senožet in vertov polové.“

Tedaj pustite nedolžnega kerta vendar enkrat pri miru; vi pametni gospodarji in ve kmetijske družbe, potegnite se za prijatla svojega, da bo konec vojske zoper njega! Kar vam je kert zril spomladi, bodite mu hvaležni za to, da vam je spravil dobro zemljo na verh; namesto da plačujete kertarje, ki jih lové, plačajte raji delavca, da kertíne razmče po senožeti, in če vam je ob košnji nekoliko nadležen, pomislite, da je dobiček veliko veliko večí, ki ga vam stori, kakor ta škoda. Če bomo pokončavali kerte in davili koristne tiče, ni čuda, da nas snedó červi, bramorji in gosence.

Tako stoji zapisano ne v naši glavi, ampak v kmetijskem časniku „Frauend. Bl.“, ki ne prodajajo praznih reči po svetu.

Gospodarske skušnje.

(Da mleko po repi ne diši), raztopi toliko solitarja v vodi, kolikor se ga, postavimo, v kozarcu vode raztopiti dá, in te solitarjeve vode vlij v žehtar, v kterega dekla molze, toliko, da na vsak bokal mleka se šteje majhna žlica solitarjeve vode.

Loški potok.

Popisov mnogo krajev zanimivih ali po lepoti ali čudodelnosti nature, ali radi šeg in običajev stanovavcov, ali pa

po kateri drugi reči, so že „Novice“ prinesle svojim bravcom. Naj tudi jez popišem malo ta kraj, ki dosti posebnost ima, ki jih drugod ni, ali vsaj ne združenih tako.

Loški potok leži tri ure od Ribnice (kjer je tudi kanton), dve od Soderšice, dve od Loža in dve uri od Prezida na Hervaškem. Ime Loški potok je le fari, ki šteje vasi: Travník, Srednja vas, Šegova vas, Hrib, Retje in Mali log. Dobro uro dolga in četert ure široka dolina veže vasi; sredi doline se vzdiguje holmec, na kterega verhu se vidi lepa bela cerkev, farna hiša in šola, in ga Tabor imenujejo. Od tod se pregledajo vse vasi lahko razun Malega loga, ki bolj deleč in v stran leži. Hribje, ki obdajajo vasi, so že nekoliko goli, in od tû se začinja tista golina, ki gré čez Obloke dalje naprej in na Krasu najvišjo stopnjo doseže; vendar imajo ljudje dosti derv in pomanjkanja se jim ni treba bati, ker na strani proti Kočevju in Čeburu so še veliki gojzdi, kamor ljudje le na polhov lov pridejo. Zemlja v dolini je bolj rodovitna, kot kje drugej po gričih in na lazih; seje se malo pšenice in precej ječmena, krompir je poglavitni živež tega kraja, ki se najbolj rabi in najbolj obrodí, ker ne občuti tako mraza in ozebljine; med krompir se sadi grah in bob, ki pa tudi še na njivah posebej raste. Ajde, prosá malo vidiš, zela je dosti, repe malo. Koruza ne zori, akoravno so turšični žganci zraven krompirja najpervi živež.

Dasiravno so hribje krog doline, vendar je le malo studencov. Le eden v Šegovi vasi ne vsahne nikdar in dobro vodo ima; o suhih letih morajo ljudje po uro hodá in še dalje od tû vodo domú voziti za kuho in pijačo; sploh je tû voda bolj častena in jo varujejo dobro, da se je kaj ne pogubi. Pri velikem studencu v Travníku še večí izvira pri „Nadškem mlinu“ in kedar ima dosti vode, tudi tri ali štiri žage goni in se potlej kot majhen potoček med travniki in njivami vije in v zemljo zgubi, kakor vsa druga voda te doline. Ti požiravniki se vijejo daleč pod zemljo, in čudo daleč vodo spet izbljujejo; tako je eden, kterega voda iz Loškega potoka pod zemljo do Ribnice pride in tam spet izvira, česar so se ljudje že večkrat prepričali. Kadar delj časa silno dežuje, se odpró nenadoma novi studenci, ki s silnim šumenjem in bobnjenjem vodo kot vodometi brizgajo in valijo iz droba gorá, da se daleč sliši njih grozno veršenje; tako sta predlanskem v jeseni dva studenca vasi Travník, Srednjo in Šegovo vas z vodo dobro oskerbela, da jim ni bilo treba daleč hoditi po-njo, ker po veži in po sobah je je bilo dosti in ljudje so se mogli na izbe spraviti in še ljubo živinico gori v varnost djati; pa tû so sobe najmanj poldrug seženj nad zemljo, spodaj so hlevi in kleti. In to je voda lani v eni noči storila in samo dva studenca; zato ljudje zmiraj prerokujejo, da bo kdaj vés Loški potok jezero postal in se ljudje po jezeru na plavih in v čolnih vozili.

Ta kraj znači tudi to, da se na lazih in v gojzdi dobijo globoke in široke jame. Verzi kamen noter, boš slišal čez čas pok na kako skalo, čez čas spet, in spet čez čas kaj tacega; tako kake petkrat in dalje se ne sliši več na verh zemlje. Tudi te jame so v zvezi z daljnimi kraji; vergel je kmet na lazu v tako jamo svojega psička, ki mu je

nadležen postal, in čez tri dni pride spet domú; pri Oblokah neki je iz zemlje priromal. Večidel je v jamah, ki niso tako silo globoke, voda, kar se spozná lahko po kamnu, ki se noter verže, in sliši se, da na zadnje v vodo cmokne. In takih jam ni malo, jih je sila dosti, na lazih jih posebno ljudje poznajo, v gojzdih pa niso tako poznane in veliko je neznanih.

Kakošne rastline na lazih, po gojzdih ali na travnikih rastejo, ne morem popisati, ker nisem rastlinoslovec. Le to vem, da kaj dobre gobe rastejo, neke so „presnice“, in neke druge „mavrahi“. Posebno perve so kaj dobre; sirove se lahko jedó in imajo tudi jako prijeten duh; so bele in rastejo v velikem širokem risu (v polokrogu) gosto ena za drugo; zemlja krog njih je sila črna, kot bi jo kdo dobro pognojil, in se dobé le v deževni pomladi; ko bi jih kdo v Ljubljano na prodaj prinesel, vem, da jih sila drago spečá, ker na Kranjskem jih drugej ni.

V tem kraju in v gojzdih blizo njega tudi veliko divjačine živí; toda pred kakimi 50 leti se je je veliko več še tó klatilo. Volk je bil skoraj kot domača žival, v jeseni so prišli in nagajali ljudém celo zimo, ki ni ravno kratka; ponoči so mogli vsacega pišeta zapreti, ako ne, bi bilo rop samogoltne živali. Če so kake noči, ko je prijazna luna ivje po drevju trosila, le preveč lajali in tulili v vasi pred kako hišo, se je usmilil kdo, natolkel puško in kakega zverní in mu za zmirom zavezal veselje, luni tako neslano godbo napravljati. Odkar je bilo pa oznanjeno plačilo za ubite zveri, so se nekteri jako skazali in volkov postreljali da je bilo sila. Neki mlinar je posebno veselje imel, tako drago si strel plačati; neko noč ustane, in luna je lepo skoz jesensko meglo svite razpošiljala; volkov je bilo čez trideset krog hiše in tulili so, da je bilo veselje; vzame tedaj puško in pošlje enemu kroglo v bučo, da se je precej zverní. Ko drugi to vidijo, tako strašno zatulijo, da so se mlinarju hlače začele tresti; razserdeni volkovi jamejo praskati po zemlji in hišo spodkopavati, in do jutra so neznano veliko jamo naredili in nekaj hiše spodkopali. Pa to moža ni ostrašilo, in še bolj jih je smodil, dokler je imel kaj smoditi.

Medvedov je bilo tudi v prejšnih časih veliko, pa tudi sedaj se jih ne manjka. Skoraj vsako leto kateremu pot iz tega sveta pokažejo; predlanskem je mašinist parne žage pol ure od vasi Travníške sam rujavkastega medveda ustrelil; šel je namreč na lov po svoji navadi in psa mu priženeta medveda. Lani je pa gojzdnar osemnajst lovcov (se vé da kmetov, ker ti so najboljši streljavci) zbral in šli so ne deleč od kraja na lov; vedili so že pred za medveda, medvedko in dva mlada. Kar psi medveda priženó in ravno nasproti najboljšemu lovcu; ko ga medved zagleda, zarujóví na vso moč in čeljusti pokaže; ta pa meni nič tebi nič hladnokervno pomeri in v gerlo kroglo spusti; krogla gré skoz gerlo in serce, in v pljučah ostane; medved se pokonci postavi, kot bi lovca objeti hotel, pa od druge strani krogla v sence priletí in precej se zverne; strašna zver je bila; bil je jako velike rasti in černe barve in tehtal čez tri cente. Veliko povest in dogodjavev vedó ljudje o medvedih, ki so jih doživeli sami in so res zanimivi.

Razun teh divjih zverí se tudi lesíc in kun ne manjka; zajcov je čez silo in sern pobijejo vsako leto tudi precej.

Toda neke živalice še nisem omenil, ki ta kraj posebno znači in se malokje tako pogosto dobí kot tukaj. Polh je ta živalica, podobna na velikosti podgani, pa bolj kosmato dlako ima; vsaj je morda že vsak vidil polhove kape. Zavaljo dobrega mastnega mesa in kože ga lovijo. Naj popišem malo lov teh le naši deželi znanih živalic.

Skoraj vsak gospodar ima domá veliko majhnih škrinjic, ki se jim pravi „samojsterni“, v kterih je na kljukici notri suha lesníka natakñjena, ki lepo in dobro diši, se sproži in po polhu je. Po navadi gredó lovit v tamne goste gojzde, ki so bolj oddaljeni, ali v „Mertolaz“ ali v „Sušnjak“.

Opoldne grésta od doma eden ali dva; vzameta nekaj krompirja sabo. Tak gojzd je še prvoten, silne bukve in visoke smreke v nebo kipijo; na tleh ležé drevesa ali od starosti trohnele, ali pa od burje in silnih viharjev razmetane, v divjem neredu; kjer je poleti raznopisani metulj po dišečih gojzdnih cveticah letal in iz piskercov sladki med serkal, kjer je serna skakljala zraven hladnega studenca, ki je šumljal skoz mahovite skaline, kjer je vetrič lahko pihljal skoz zelene veje stoletnih bukev: tam ne vidiš jesenske dni ne ferfljati lahkega metulja ne brenčati okornega kebra; kjer je nedolžna serna se v visoki travi veselila, zdaj njene obeljene kostí zagledaš, bistro oko in ojstri krempelj mogočnega orla ali ponočnega vjera so se va-njo zasadili; mesto sladkosmejočega studenca se divji neurnik v dolino valí in gromí, da se razlega deleč po lesu; mesto milujočega vetriča ojstra merzla sapa v obraze brije, rudeče in rujavo listje bukev prenaša sém ter tjé in lomi vihar veje košatih bukev in visoke verhe smrek in hoj vije in poka na dvoje. Kako blizo je tó združeno tisučletno življenje in vsakletna smert. Lovec na herbtu prinese v gojzd svoj živež in samojsterné, in si poiše pripraven kraj, kjer misli, da bo najboljši lov, kjer se bukev in smreka bratite in blizo skupaj rastete. Še podnevi vzame sekirico in orodje za lov, ter gré po gojzdu; s sekirico si pot dela, da ne zgreši, na vsako drevo zaporedoma mahne z njo, da se bela lisa pozná. Kjer dobí skupaj bukev in smreko, nastavi eden do dva sežnja visoko in tako gré na okrog kako uro, da vse samojsterné razstavi. Ko nazaj pride, je že noč svoje krila prosterla čez visoke verhe gojzdne. Zbere skupaj listja in suhih vej, ukreše ogenj in svitli visoci plamen švigne kviško k nebu v gosto zeleno smrečje; suhega šarja si veliko nabere, da ima v tmíni nočni dosti kurjave in svetila. Potlej začne en seženj dolge bakle delati in jih suši pri švigajočem plemenu sedeč; podzemljice v žerjavico zarine, da si utolaži upitje in kričanje v notranjem predalu. In ako sta dva skupaj, si pripovedujeta, kolikrat je bil na lovu, kako dobro ali slabo se je sponesel; tudi si vošita, da bi jima sova in nočni vjer ne prepodila polhov, kjer zlo se bojé polhi strahovitega petja sovražnih sov. Ali se menita od gojzdov hervatskih in zaslužka ondod, kako silno terpljenje je tamkaj pri mrazu hraste klati in derva delati; pa zaslužek spet unema in veselita se te zime. In res, pozná se tem možem na ogorelem obrazu, da so navajeni letnega solnca, ki jim v lice gorí in pot izbuja iz terdih gibčnih udov, in so se pobratili z zimskim ledom in severno burjo, ki jim berke osivi in oledení, da so terde ko hrast, ki ga sekajo. Kako jima visoki plamen obličje žari, in kako se svetijo temne oči ko dve lahke iskri, ko dve nebesne zvezdi! Zdaj tiho poslušata, kjer sta čutila, kako polhi po dva in dva iz polšin začnejo lesti, kako na drevesa plezajo, kako zdaj tó zdaj tam samojsterné klopotne in snedeža zagrabi. Noč je temna, luna se ne prikaže, sova sicer šine časi krog glave lahko, da se komaj sapa čuti, pa ne dá slišati groznega glasú, še vetrič ponočni le tiho šumlja skozi jesensko listje bukev: lov bo bogat. Lovec vzame nekaj dolzih bakel saboj in eno zapali in se podá po poti, ki jo bele lise na drevesih kažejo; terdno stopa skoz goščavo in čez dolge šibke bervi, ki jih je skerbna narava napela nad temne sterme prepade ali čez globoke jame; sicer ne vidi v nočni svitlobi nevarnosti, ker je vse zaraščeno z beršlinom in listjem natreseno; al pri dnevní luči bi si za vés svet ne upal čez iti, ker drevo je lahko strohnelo. Lov je bogat: skoraj v vsaki škrinjici tičí polh; zaklepljen samojsterné se odpre, zmet spet nastavi in popravi dišečo vado; tako gré naprej do zadnjega, in kakih 30—50 polhov saboj prinese; to hojo storí po trikrat v noči in na jutro spet, ko zora že rumení obnebje in dan naznanuje, in tako vjame v lepi za lov pripravi noči, in če ima obilo škrinjic, 100—150 polhov. Kožice se porabijo domá ali prodajo, meso snedó in mast, ki je posebno ce-

njena, spravijo. O svetem Mihelu se začne lov in terpi, dokler sneg ne pade ali deževno vreme ne nastane.

(Konec prihodnjic.)

O ljudskih učilnicah.

Libeliče na Koroškem. — Veliko se je že pisalo o začetnih ali ljudskih učilnicah. Iskreni podpiravci ljudskih učilnic in materi svoji Slovenii zvesti sinovi, so nam v „Novicah“ mnogo svetovali, kako naj bi se v ljudskih slovenskih učilnicah poduk na bolje stopnjo povzdignil. Ker je slehernemu pripušeno, povedati kar misli, ne zamerite mi, učilnicam prijazni, da se tudi jez oglasim, ter vam razodenem, česar po mojem mnenji pred vsem drugim je najbolj potreba, da se naše ljudske učilnice zboljšajo. Potreba nam je:

I.

dobrih, za domovino svojo unetih učiteljev. Kaj — bo morebiti kak učitelj zagodernjal — kaj berbraš ti? mar nismo verli sinovi mile majke Slovenije, ali ne podučevamo v maternem jeziku? Dobro vem, da je mnogo učiteljev in celó sivih starčkov, kateri so iskreni rodoljubi in so si na vso moč prizadevali, da jim ljubi materni jezik sedaj prav gladko teče. Vsem takim se ponižno poklonim in iz serca rečem: slava! Naj vam Oče nebeški trud vaš obilno poplača! Al žalibog! jih je pa tudi preveč zanikernih in brezvestnih, katerim sicer slovenski duh dobro diši in tekne, toda za slovenščino jim je toliko mar, kakor za piškav oreh. — Vas same vprašam, dragi učitelji! ali zaslužijo taki vaši bratje lepo ime „učitelj“, kateri v učilnici slovenščino spačujejo z nemščino, na pr.: zakaj si erscht prišel? — ti zumalo znaš, — pojdi s ponka, pokaži platelt of itd. In kakošni so njih napevi v cerkvi? Lahko rečem, da v marsikteri cerkvi ni nobene podgane in miši več, ker so jih strašni napevi in grozovito mlatenje po orglah že davno v beg pognali. Ako mi tega kdo ne verjame, lahko se do živega sam prepriča, naj gré le v nekatere cerkve. In taka se godí v čisto slovenskih krajih! Ali bi ne bilo boljši, da bi nobene učilnice ne bilo? O milovanja vredni otročiči!

Da bi se toraj poduk in slovenski jezik v ljudskih učilnicah slovenskih na višo stopnjo spravil, je treba dobrih za blagor naroda našega unetih učiteljev. Od kod pa dobiti dobrih učiteljev? Iz dobrih učiteljskih pripravnic. K povzdigi poduka v slovenskih učilnicah je tedaj treba

II.

dobrih pripravnic, v katerih naj bi se podučevali oni, kateri bodo ljubo slovensko mladino podučevali, kakor potrebe sedanjega časa to terjajo. Govori se vedno in povsod o preneuredbah srednjih in višjih šol; o temeljiti preneuredbi ljudskih šol ni duha ne sluha, kakor da bi tu nobenih poprav treba ne bilo.

Da bi se učiteljskim pripravnikom prav učiteljski duh vdihnil, je potreba, naj se učiteljskim pripravnicam vodja izvoli mož, ki je domač, ki jezik svoje domovine in vse nje potrebe in krajske okolišine jako dobro ume in kateri je že kaj poskusil. Skušnje uče, da se ravno po tistih škofijstvih v učilnicah poduk dobro ravna, kjer se učiteljskim pripravnicam vodja jemlje mož, ki je že kaj v deželi poskusil ter potrebe in okolišine njene pozná. Kdor nič nima, tudi nič dati ne more.

Na drobno nočem segati v to, kar bi se v naših pripravnicah popraviti imelo, ker po preneuredbi ljudskih šol se ima ravnati preneuredba pripravnic, v katerih se izrejšajo šolski učitelji. Naj so pa šole in učitelji po starem ali novem, treba je učiteljem

III.

učiteljskih zborov. Toda učiteljski zbori, da bodo več ko dozdej hasni imeli, morajo tudi drugo ter boljšo obleko obleči. Kakošni so bili dosihmal učiteljski zbori? Koliko

koristi so učiteljem in ljubi mladini donášali? Učitelji, prijatli moji! roko na persa in z mano recite: malo, malo, ali celó nič! In zakaj? Ogleda učilnic je razposlal učiteljem pismeno, kaj imajo prepisati, rečem, prepisati. Po lastnih skušnjah to terdim. Bil sem večkrat v učiteljskih zborih, ter se do živega prepričal, kako so učitelji svoje spise berbrali, ktere so iz knjig povzeli. Potem, ko je vsak svoj spis ali prav za prav prepis zbral, je bilo učiteljskega zbora konec, pa nobene koristi, in po mastnem obedu se je vsak na svoj dom vernil, ne trobice bolji ko prej.

Učiteljski zbori morajo torej svojo sedanjo obleko spremeniti. Po mojem mnenji naj bi oblekli takošno le obleko: Pod klop z vsem pisanjem! Šolski ogleda naj sicer kraj in dan odloči, kjer in kdaj se imajo učitelji — tudi učeniki kersanskega nauka — njegovega okrožja zbrati. So se učitelji zbrali, naj enemu velí z učenci, katerih je ondotnemu učitelju v ta namen odbrati zaukazal, računati, drugemu brati itd., da se prepriča, kako ta ali uni podučeva, kaj temu ali unemu še pomankuje, in potem naj bi se to v zboru vzelo v prijazen pretres. Pa tudi cerkveno petje bi naj se ne pozabilo, zakaj v nekterih krajih je strašno zanemarjeno. Učitelje je treba jako jako spodbosti, da bi jim mar bilo za lastno izobraženje, ter si čedalje boljši čin učenja prisvojili; tisti, ki najumnije podučeva ali prepeva, naj bode očitno pohvaljen ali prejme tudi kako darilo.

Prav bi tudi bilo, ako bi okrožnji ogleda učilnic tudi na to gledal, da bi učitelji njegovega okrožja pri vsaki saj konecletni šolski preskušnji bili, ter se tako eden od drugega prav in umno podučevati učili.

Poduk v ljudskih učilnicah slovenskih na bolje stopnjo vzdigniti, bi pa tudi treba in jako koristno bilo, ako bi enkrat

IV.

vedna sprememba in odločba šolskih knjig nehala. Že okoli 10 let se knjige v ljudskih in višjih učilnicah leto na leto spremenjavajo ter zboljšujejo; al dozdej je ta vedna sprememba šolskih knjig poduk bolj overala kakor pa podpirala, zlasti v ljudskih učilnicah. Komaj se je učitelj ene knjige privadil, že jo je moral v kot zapoditi, ter si drugo pripraviti. In zakaj je ljudem za učilnice tako malo, ja v nekterih krajih celó nič mar? — Nekoliko tudi zagadel, ker morajo otročičem svojim vsako leto nove knjige omišljevati.

Naj bi toraj šolski svetovavci se zbrali ter se posvetovali, kakošne knjige bi sedanjim terjatvam ustregle, in za najpripravniše spoznane za dolgo poterdili, da bi zmotnjav in ovér v podučenji enkrat konec bilo.

H koncu pa vsem učiteljem kot prijatel roko podam ter prosim, mi ne zameriti, ako sem kterege z odkritoserčnim pisanjem piknil. Na noge, učitelji! sada nam je solnce lepše sijati jelo; ne zamudite zlatega časa in popravljajte, kar je bilo dozdej zanemarenega.

T. M. Štantetov-Šentvidski.

Odperito pismo

prečastitemu gospodu Jožefu Globočnik-u,
fužinarju v Železnikih.

Morebiti se bote čudili, da Vam to pisemce ne pride po pošti, ampak po naših hvale vrednih „Novicah“ v roke, in zakaj da Vam tako pišem? Zato, da bi še drugi brali, ktere to zadeva, kar mi je pri sercu. Želja mi je, terpljenje kovačem polajšati in zato svetujem: Prenearedite nekoliko delavni red!

Do zdaj vstajajo v Železnikih kovači k delu od 11. ure do polnoči in kujejo do 10. ali 11. ure dopoldne. Toraj spijo le od kake 6. do 11. ure ponoči, verh tega se še popoldne navadno kake dve uri k počitku podajo, da trudne ude malo pokrepčajo. Al tak red je le zgolj navada, iz

e) Mlademu pitavnemu drevju tudi radi červi škodijo, posebno jablanam, ki se pod skorjo napravijo in deblo ogrizejo.

Iz tega izhajajo sledeči nasledki in nauki:

1. Kdor pitavno drevje sadi, naj ga v dobro, rahlo zemljo posadi, v kakoršni je v gredi ali v drevljenici rastlo, če češ, da ti bo rado rastlo in rodilo.

2. Jamo skopaj zadosti globoko in široko, notri deni najprvo drobnega gnoja ali črne dobre zemlje, in jo lepo razgerni; postavi na njo tako globoko drevo, da ga bo dež dovelj namakal — ako je jama pregloboka, nasuj jo z boljo zemljo, da bodo po mokri zemlji korenine rastle in se razhajale. Tako ravnati nas uči vsako divje in samorastno drevo v lesu, logu in v gojzdu ali hosti, da drevesa ne spuščajo svojih korenin pregloboko v zemljo, ampak jih le po verhni boljši in rodovitniši zemlji razprostirajo, da jih dež in rosa po potrebi napajata. Če boš tako drevesa sadil, sem ti porok, da ti bojo čversto rastle in sčasoma gotovo tudi obilo rodile. Tudi špičnato ali iglenato drevje, katero spušča največje glavne korenine v zemljo, nima debela dosti v zemlji, kakor hojke, smreke in bori.

3. Ne sadi drevja blizo vkup, in tudi ne pod drugim drevjem, da si ne bo eno drugemu napoti z vejami, kadar se razraste, in se ne duši; nikoli ne rodi rado, če je pre-gosto.

4. Ako hočeš, da ti sadno drevje jako rastlo bode, prekopaj celi sadovnjak, in ga pognoji s kakim drobnim gnojem, plevnjekom ali dervotonšekom in sadi krompir, ali sejaj grahorko, kakor se to vidi po lotmerških verhih; samo pri deblu drevje odkopati v jeseni, pozimi zmerzavati pustiti in proti poletju okrog njega gnoj davati, drevju malo ali nič ne hasne, če so ravno to že stari delali. Ako se drevje le po koreninah gnoji, ne pa okrog debela, mu najbolj hasne.

5. Če nimaš prekopane ali rahle in gnojne zemlje za drevje, temuč prost sadovnjak, zakopje ali zemljo okoli hrama, sadi rajši divjake v hosti skopane, in jih cepi, kakor pa iz drevljenice; kajti totim je tota zemlja bolj primerna, kakor drevljeničnim.

6. Ljudje zdaj pogostoma pravijo, da sajeno drevje več ne zraste tako veliko kakor nekdanj, da vidijo stare jablane, hruške, skoriše in kostanje jako visoke. Vzrok tega je, da je sedaj malo takih drevorejcev, kateri bi vedili drevje primerno obdelavati. Drevo se mora klestiti in spodnjih vej trebiti, da kviško raste in deblo dobí, zrastle bo in visoko in debelo bo. Če se mu pa spodnje veje puščajó, ti zraste na germ in ostane majhno, nizko in se hitro postara. Drugi vzrok je, tote stare drevesa so čez sto do dvesto let stare; človek ne dočaka, da bi zdajno drevje tako veliko zrastle.

7. Ako mlado drevo verh zgubi, to je, če vse verhe na stran poganja, kviško pa nobenega, poreži jih, samo najvišjega, najlepšega in prikladnejšega mu pusti, postavi dolg kol ali ranto k njemu, ga zravnaj in priveži na-nj odločeni verh na več krajih, da drevo verh dobí, kviško raste in iz vej krono napravi. Toti verh pusti tako dolgo privezan, dokler močen postane in pokonci raste.

8. Če pri mladem ali starejšem pitavnem drevju najdeš spodaj na deblu rujave krugljice ali zjedi, je gotovo na deblu červova luknja; poiši jo, vzemi kako dolgo leseno šibko vejico, pahaj jo v luknjo tako deleč, dokler ji na konec ne prideš in če je šibica na koncu mokra in če po luknji bezaje žlopa, je znamenje, da si červa pokončal, in zjedi ne boš pod njim več našel. Š.

Ložki potok.

(Konec).

Ker je zemlja revna in vseh ljudi živiti ne more, si iščejo po družih potih življenja. Obertnija ni na visoki stopnji;

obode in rešeta delajo pa ne kaj veliko za kupčijo; trame tešejo, katero delo jim jako spod rok gré in jih vozijo na Obloke ali v Planino. Poleti si zaslužijo nekatere tedne s košnjo nekaj ranjšev; tudi „legarje“ za železnico tešejo na Notranjskem. Toda največji zaslužek je le na Horvaškem, kamor vsako leto vse možko beži, mladeneč 14 let star in mož, ki so mu krepke moči že začele pojemati, se tamkaj bratita. Različne dela imajo; najbolj pa obdelujejo les, in zato so njih roke bolj urne in pripravne, ali tešejo „legarje“ za železnico iz hrastja ali doge, ali pa delajo derva; zmirom pa je njih delo silno težavno in terdne mišice morajo biti v tistih, ki hočejo zimo v horvaških gojzdi preživeti. Pa niso vsak za-se, ampak se v društva skupijo, ki se jim pravi „kompanije“; in eden je poglavar vsakega društva. Ko se pogodijo s tergovcom, se podajo v gojzd, kjer imajo delo. Silno hrastje tisučerih let korenine razpenja po zemlji in stoji nepremakljivo kot hribje, na katerih raste. Zlo tema je poleti pod zelenimi veršiči, ki se v jeseni razjasni, ko listje velo odpada. V gojzdu si naredé kolibo iz desk, ki je kaj revna, kar se notranje oprave tiče; ne vidiš družega kot štiri gole stene s streho pokrite. Dečko, kakor pravijo fantiču kakih 14 let, ima vsaki dan opravilo zjutraj ob treh ogenj zanetiti, suhljadi, listja in vej mora dostikrat iti iskat v temno noč, ko silni mraz vse ude oledeniti hoče, ojstra burja v mladi obraz bodeče brije, revež se trese ko bičje, ko ga silni veter sém ter tje vije; in v gojzdu tulijo volkovi na vse vetre, blizo in daleč, da je res strah iz kolibe se pokazati. Ko se ogenj v suhljadi dobro vplamení, se v kotlu sneg raztopi in turšični žganjci se skuhajo ali bolj rečeno spečejo, ker terdi so in v ustih ko žaganje. Ta živež je celo zimo dan na dan brez zabele. Čez dan delajo na vse žile, da je več zaslužka, in zvečer pozno se vležejo spat, pa ne na mehko posteljo, ampak na slamo na terdih tleh razstlano, obuti in vsi oblečeni, noge obernjene proti ognju, ki sredi kolibe gorí, da se led in sneg otaja čez noč; zvečer niso v stanu izzuti obuvala. Saj si vsak lahko misli, da tako življenje pri turšičnih nezabeljenih žganjcih trikrat na dan in delo terdo in počasno o hudem zimskem mrazu, ko hrastje po gojzdu od mraza poka, ne stori človeka mehkužnega, ponoči jih pihlja skozi špranje kolibe ojstra burja in jim tako spanje prijetno dela. Pa včasí se dobí tudi bolje delo kje drugje, ko se dobro imajo in ajdovi žganjci na masti plavajo, ko jim gosi in rac ne pomanjkuje in dobre sladke vinske kapljice. Ako veliko zaslužijo čez zimo, prinesó o veliki noči ali o binkošti domú precej denarja; dečko dobí na pol kar drugi, po 100 gold. na vsakega pride, ako je dobro, in vodja za trud tudi nekaj več. Včasih je tudi slaba, da se res ne plača trud.

V Travniški vasi je tudi parna žaga, ki vsako leto sila veliko tramov potrebuje, da je zmiraj v delu in žagance se vozijo na Obloke in v Planino, od kodar se po železnici ali na kolah v Terst vozijo. Pri ti žagi si ljudje veliko lepega denarja zaslužijo, kakor tudi z vožnjo žaganc in tramov.

Lani se je nova šola sozidala, ki je kaj lepa in prostorna. Ondotni gosp. fajmošter A. Pibernik so si veliko prizadeli, da se je potrebno poslopje več naredilo, kar bo gotovo hasnilo fari. Tudi gosp. Lavrič, ondašnji učitelj, zasluži pohvalo, verli Slovenec je in si jako prizadeva s šolarji; ne samo navadne šolske predmete uči, temveč tudi sadjorejo; napravil je blizo šolskega poslopja lepo drevesno šolo.

Kar jezika tiče, govoré tū jako čisto, veliko lepih besed se še najde med ljudstvom, ki drugod niso znane; sploh nemčevanja tukaj ni; nekaj besed naj tū postavim, kar mi je znanih: floss = plav; matast adj. = neumen; matec = neumnež; kebast = samo v gačah in srajci; dobelj = fähig (tudi v staroslov.), les = gojzd (tudi v staroslov.). Jezika ne zavijajo tako močno kot sosedni Rib-

ničanje, le na koncu besedo malo zategnejo, na pr., ako koga pokliče: Matijaa, Uršaa. Govoré tudi vsi možki dobro horvaško, pa med slovenski govor ne mešajo nikoli horvaške besede; tako razločijo: slov. spriditi in horv. pokvariti.

Kar tiče šeg kerstnih, pogrebnih in ženitnih, mi ni vse natanko znano. Pa to se mi enmalo čudno zdi, da mož in žena nikoli skupaj ne hodita, ne v cerkev, ne v kerčmo, ne po drugih opravkih; možje skupaj, žene skupaj; ko oženjena skupaj ne hodita, tedaj še manj neoženjena raznega spola.

Sladko vince je tu v posebni časti, pijo ga radi, vse se narodne pesme prepevaje, ki jih imajo dosti. Posebno v nedeljo popoldne se lahko čuje krepki glas veselih fantov, ki pijo za denar, ki so ga s tako velikim trudom na Horvaškem zaslužili. Nekaj narodnih pesem sem zapisal in jih tu pridenem. *)

Jan. Vesnin.

Lega Jugoslavenov.

§. Prerorenje Jugoslavenov strašno polagoma gré; vsaka stopinja polna je narodnega znoja; kjer se koli naša reč zglesi in poterka na same domače vrata, povsod je težkega prepira z vsakojakimi protivniki. Človek mislil bi po broju ali številu našem sodeč, da ne more težko biti; al razne želje delé nas po željah protivniških v toliko narodičev, na kolikor nas je politika razdrobila. Al žalibog ne smemo reči, da si nismo tudi sami nekaj krivi; robstva privajeni radi si verige pletemo in kujemo, kjer jih še ni. — Pregledajmo malo nekaj lego; mi Slovenci znamo najbolje, kaki nas žuli žulijo; boječi smo do sirot; klanjamo se pohlevno, kjer imamo očitne naravne pravice zahtevati, ter se še hvalimo, kako se radujemo sponam težkim; zato je lahko bilo, da so nas razdelili na šest zemeljskih zborov, kjer nas tako razdružene lahko zatare birokratično-aristokratična stranka; po takem vidimo tudi, kake so slovenske volitve razun kranjske dežele; štajarski Slovenci volili so večidel same Nemce, tam je očitno prevagala birokracija; ravno taka je na Koroškem; po Istri in na Goriškem vidiš malo več kot same talijanske imena izvoljenikov! Po takem je viditi, da so edini Slovenci na Kranjskem, kjer so razun ponemčene Ljubljane domači gospodarji ne pa „slovenische Partei“, celó zmagali in dokazali so očitno, da so se spomnili slovenskega imena in osemnajstletnega našega zastopnika.

Kaka je pak za ostale Jugoslavene? Ko se je prašalo o tem, kaj bo s Srbi in Hervati, hladno so se med seboj gledali, namesto da bi se bili kmalo spoznali in zedinili se kot bratje; in lepo so jih nadmodrili Magjari; zdaj pa kuku lele in joj! Skoro, da je že prepozno. Srbi so inkorporirani; Medjimurje ravno tako; samo Dalmacije in vojaške meje so se Hervati bolj vroče poprijeli; al perve talijanoneci, druge vojakoneci ne dajo iz rok. Težko je naše prerorenje! In bolj ko se po Dalmaciji Slavenci, ki imajo samo orače, pastirje in na jugu tergovce, nikjer pa vradnikov in županov, ponašajo pohlevno, bolj jih tolcejo po glavah. Tako smo dobili 15. sušca lep program iz Zadra, podpisan od 15 mož, ki je živ dokaz, kako so našinci pohlevni v ti zemlji celó slovanski, da ne bo talijanski jezik obnemogel, kakor so nekteri lažnjivi preroki raznašali, da se uradnikom ni treba bati za dozdanji kruh itd.; al kaj se čuje že 18. iz Zadra! Lahki so že pred 17., ko je volitva bila za vasi, tako rjuli in razsajali zavoljo kandidatov, da je veliko vasi odločilo ne voliti, samo da se ne imajo po ulicah do kervi cukati; na dan volitve pa cele derhali laške pred gimnazijo čakajo g. D. ter sramotno žujim postopajo, policija pa na pomoč pozvana še le pravi, zakaj so Slovani nered napravili, da so sami krivi! In v takih so

okolnostih volili ta dan osem poslancev; da po takem niso Slavenci, lahko je misliti. — Taka je lega Jugoslavenstva, ter bo nam težko préd pravice, dokler ne bodo Talijani dalmatinski naši vladi pokazali, da ona zdaj gleda le razvitek velikotalijanske ne pa velikonemške politike. In préd nam vsem ne bo čiste narodne pravice, dokler se svetu drugikrat ne pokaže, da mi ne iščemo kot Nemci in Talijani središča zvun Avstrije, ampak v sami Avstrii!

Mervice narodnih običajev.

(V Istri okoli Pazina.)

Na dan pred vsemi Svetimi se sožerna na žernove (Handmühle) od vsakega žita posebe eno malo, pa se tudi vzame graha, pažula, leče, boba, v kratko vsakega, kar se dá mleti; za tem se te moke pomešajo, se umesi in speče velik hleb na zahvalo in spomenutje, da je Bog dal vsake verste žita itd., in da je to že vse pod streho spravljeno, kar se dá mleti. Gospodinja podeli od tega hleba vsem ljudem v hiši, pošilja ga tud žlahti in znancem bližnjim in dalnjim, in kar ga ostane, ga hranuje in po malo deli do kakih treh tednov. In ta kruh se imenuje pogača semenaca.

J. V.

Nekaj o urokih.

(V Istri okoli Pazina.)

Nevestina dota se peljá ponoči, da ki na slamnico urokov ne stavi; ako bi padla z voza, so uroki gotovi. Tako-le se pa uroki preganjajo: V mižol (ali žmul, Trinkglas) se veržejo tri ugleni goruči; ako potonijo, so uroki, ako plavajo, niso; kadar se ugleni v vodo mečejo, se govori: „uroki! uroki! oči mu spali, ki vas je dal;“ za tem se uročna stvar s to vodo poškropi. Ako je živina uročna, se prepaše s črnim trakom, se podkuri (pokadi) z uličino in z lavoriko, se ugasijo uroki, ker uglenje v vodo metati, se pravi „uroke ugašati“; na to se vzame star klobuk, pa se z njim živina dergne od repa do nosa trikrat, govoreč vsakikrat: „uroki, uroki, oči mu spali, ki ti jih je dal.“ Da se človek urokov obrani, ako misli, da ima ki uročne oči, se naredi skrivaje šterpič (figa s persti) ali rogje, da žugavec in mezinec stegne, druge perste pa stisne.

Nekteri zamerjajo, da se take reči obznanujejo, pa ne pomislijo, da je treba rane našega ljudstva prvo dobro poznati, ako jih hočemo celiti.

J. V.

Prislovice in reki isterski.

Sam mu nagradil in nasadil. (Sem ga preskerbil s hišo in zemljo obdelano).

Môra malemu otroku pete gloje, a velega sase.

Ki gré v crikav neopran, ga hodoba na crikvenem pragi obliže.

Priti do pol uzora (do pol zrelosti).

Ako češ nič (neumnega) poznat, daj mu luč važgat.

Ako se govori od kega, neznaje, jeli živ ali mertav, se pristavlja: Bog mu daj zdravlje, ako je živ; ako je mert, Bog ga pomiluj.

Ako ki kega sili piti, se mu odgovori: Sam pil po vašoj dobroti, i éu piti po božjoj i svojoj volji. Vela suša velu moču čeka.

Tuji nohti slabo češu. (Od mačeh pri pastorkih).

Treba zabiti, kakor materino mliko.

Ki će križ bušnit (kušnit), mu se je poklonit (pobožen, ponižen biti).

Lažeš kamo kruh slažeš (debelo lažeš).

Misec je tekal pred suncem, a ono se nato

*

*) Pesmice drugo pot. Hvala lepa za poslano; prosimo večkrat kaj.